

Anna Krzysztofik

Katarzyna Żák-Caplot

Biblioteka Muzeum Warszawy

katarzyna.zak@muzeumwarszawy.pl

Słów kilka o edukacji bibliotecznej w środowisku muzealnym na przykładzie Biblioteki Muzeum Warszawy

Streszczenie: W artykule autorki skupiły się na jednym z zadań bibliotek muzealnych, czyli edukacji bibliotecznej, prowadzonej w murach muzeów. Odbywa się ona z jednej strony w środowisku pełnym legislacyjnych i organizacyjnych wyzwań, gdyż podstawy prawne działalności muzealnej są odmienne od warunków, w których zazwyczaj funkcjonują biblioteki. Z drugiej dzięki sąsiedztwu wystaw oraz magazynów zbiorów muzealnych reprezentuje ciekawe i wyjątkowe możliwości, których nie mają inne typy bibliotek. Najważniejszym aspektem, na który autorki zwracają uwagę, jest jednak konieczność komercjalizacji bibliotecznej oferty, która musi efektywnie konkurować z innymi produktami na rynku nie tylko edukacyjnym. Jak sprostać temu trudnemu i nietypowemu dla bibliotek zadaniu, można się dowiedzieć na przykładzie działań prowadzonych przez Bibliotekę Muzeum Warszawy, w której wdrożono program edukacyjny dla różnych typów użytkowników.

Słowa kluczowe: biblioteki muzealne, edukacja biblioteczna, edukacja muzealna, lekcje biblioteczne, marketing biblioteczny, promocja biblioteki

Wprowadzenie

Ważną częścią działalności zarówno bibliotek, jak i muzeów jest edukacja oraz popularyzacja zbiorów i własnej instytucji. Praca ze źródłem czy to książkowym, czy eksponatem muzealnym, powinna być nie tylko nieocenionym doświadczeniem dla ich uczestników, lecz również wysokiej jakości usługą świadczoną na rzecz klientów, będącą jednocześnie wizytówką instytucji, przez którą jest organizowana.

Zajęcia biblioteczne i muzealne organizowane są w instytucjach kultury, dla podobnych grup użytkowników, w oparciu o książkę lub eksponat muzealny. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że nie ma dużej różnicy między zajęciami prowadzonymi w bibliotece i w muzeum. Z jakiegoś jednak powodu edukacja w instytucjach kultury, o których pisze się bardzo dużo i często, rozpatrywana jest zawsze oddzielenie. W literaturze przedmiotu omawia się bądź edukację biblioteczną, bądź muzealną. Nie porównuje się ich ani nie próbuje przenosić dobrych praktyk z jednej do drugiej.

Prowadzenie działalności edukacyjnej w muzeum podlega pewnym określonym zasadom, wynikającym chociażby z istniejących regulacji prawnych (m.in. *Ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*¹ czy *Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości*²) oraz zasad bezpieczeństwa (np. regulacji wewnętrznych dotyczących ochrony zbiorów lub polityki magazynowej).

¹ *Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach*. Dz.U. 2019, poz. 917.

² *Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości*. Dz.U. 2020, poz. 568 ze zm.

Na początku niniejszego artykułu można by więc spróbować przeanalizować teorię, że biblioteczna działalność edukacyjna, która w standardowych dla siebie warunkach (czyli np. prowadzona w bibliotece publicznej) nie podlega dodatkowym ograniczeniom, lecz organizowana w strukturze muzeum zmienia swoje oblicze i kontekst. Korelacja ta ma formalne i merytoryczne konsekwencje, z których najważniejsze to konieczność komercjalizacji oferty i konkurencyjności. Muzeum jako czynny płatnik podatku VAT jest zobowiązane do pobierania opłat za swoje usługi, w tym również te oferowane przez biblioteki muzealne, zatem biblioteczna edukacja (tradycyjnie non profit) musi się teraz odnaleźć w sytuacji rynkowej.

Czy biblioteka jest w stanie sprostać temu trudnemu zadaniu? Autorki postarają się odpowiedzieć na powyższe pytanie, korzystając z przykładu oferty edukacyjnej Biblioteki Muzeum Warszawy.

Il. 1. Siedziba Muzeum Warszawy
Fot. M. Czechowicz.

Zajęcia edukacyjne jako usługa

Jeżeli przychodzi nam rozpatrywać edukację biblioteczną w kategorii usługi, która musi zdobyć swoich klientów oraz generować zysk, zarówno muzeum, jak i biblioteka muzealna jawią się nam jako przedsiębiorstwa mające swoje cele, zadania i wskaźniki do osiągnięcia, funkcjonujące w określonym otoczeniu. By osiągnąć sukces, stosują (czasami nawet nieświadomie) podstawowe zasady marketingu: produkt, cena, miejsce i promocja.

1. Produkt

Podstawowym produktem proponowanym klientom zarówno w muzeum, jak i w bibliotece muzealnej są zbiory (eksponaty i książki) oraz oferta edukacyjna.

Zgodnie ze strategią rozwoju produktu H.I. Ansoffa i P.F. Druckera: [...] *rozwój przedsiębiorstwa dokonuje się poprzez oferowanie na dotychczasowym rynku, produktów nowych lub zmodernizowanych, jednak wciąż spełniających swoje podstawowe przeznaczenie na danym rynku. Rozwoju produktu dokonuje się poprzez następujące działania: wynalezienie nowych właściwości i zastosowań produktu; produkowanie zróżnicowanych pod względem jakości odmian wyrobu*³.

Powyższy cytat bardzo dobrze odzwierciedla drogę od klasycznej edukacji prowadzonej w bibliotekach i/lub muzeach do edukacji oferowanej przez biblioteki muzealne. Dzięki funkcjonowaniu na pograniczu między biblioteką a muzeum, biblioteki muzealne z jednej strony mogą czerpać najlepsze i najatrakcyjniejsze praktyki, stosowane w obydwu typach instytucji, z drugiej muszą mierzyć się z problemami, których nie mają ani samodzielne biblioteki, ani muzea.

Il. 2. Czytelnia biblioteki z malowidłami na ścianach przeniesionymi z Wydawnictwa „Iskry”
Fot. J. Dudelewicz.

Tradycyjne **lekcje biblioteczne** ukierunkowane na młodego odbiorcę (prowadzone przez biblioteki publiczne lub szkolne) mają trzy podstawowe cele:

- a. inicjacja czytelnicza dzieci i młodzieży oraz popularyzacja czytelnictwa w ogóle – w ramach zajęć kształtowane są gusty literackie, krytyczne myślenie i analizowanie treści omawianych publikacji⁴,
- b. wiedza o książce, jako obiekcie – jej budowie, historii, procesie wydawniczym i funkcjach,
- c. zaznajamianie młodych użytkowników z funkcjonowaniem biblioteki i sposobami korzystania z dostępnego na miejscu warsztatu informacyjnego.

³ MUSZNICKI, B. Marketing edukacyjny. W: Pator, R. (red.). *Autorytety w rozwoju młodych pracowników nauki*. Łódź: Społeczna Akademia Nauk, 2013, s. 125–136. ISBN 978-83-62916-67-2.

⁴ KOZŁOWSKA, A. Edukacja literacka. Projekt lekcji bibliotecznych dla uczniów gimnazjum w bibliotece pedagogicznej. *Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne* [online]. 2014, t. 2, s. 73–90. [Dostęp 5.02.2020]. Dostępny w: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/36143>.

Podczas tradycyjnych lekcji bibliotecznych **nośnikiem treści** jest oczywiście książka, gdyż to na bibliotekach spoczywa obowiązek popularyzacji czytelnictwa. Coraz częściej jednak tematyka poszerzana jest o poznawanie innych nośników tekstu (m.in. e-booki, bazy danych, literatura w wolnym dostępie online), a także o edukację medialną, ponieważ współczesne biblioteki od dawna nazwać możemy hybrydowymi, czyli funkcjonującymi równocześnie w środowisku fizycznym i wirtualnym.

Podsumowując: [...] **lekcje biblioteczne** opierają się na bezpośrednim kontakcie ucznia z wszelkimi rodzajami dokumentów bibliotecznych oraz warsztatem informacyjnym biblioteki. Ich celem jest wykształcenie u dzieci zdolności uczenia się, przybliżenie młodym czytelnikom biblioteki i zbiorów, korzystania z wydawnictw i informacji⁵. Tematykę zajęć ogranicza w tym przypadku jedynie wyobraźnia autora scenariusza oraz możliwości finansowe i lokalowe biblioteki. Natomiast **lekcja muzealna** to zazwyczaj atrakcyjna propozycja aktywnego zwiedzania zarówno stałych, jak i czasowych ekspozycji⁶.

Dzięki określonemu profilowi oferta muzeów jest z jednej strony tematycznie zawężona w stosunku do bibliotek, lecz z drugiej strony dzięki obecności wystaw czasowych, eksponatów, prezentacji multimedialnych, archiwów mówionych czy filmów ma przewagę różnorodnej formy i nieporównywalnej atrakcyjności wizualnej.

Poprzez połączenie elementów i celów lekcji bibliotecznych (popularyzacja czytelnictwa i literatury, kultura książki) z atrakcyjnym wizualnie środowiskiem muzealnym w **bibliotekach muzealnych** powstają nowatorskie pomysły wnoszące inną jakość do standardowej oferty. Dobrym przykładem jest tu projekt „**Warszawa dla średnio zaawansowanych**”, który Biblioteka Muzeum Warszawy zainicjowała w roku 2017⁷. Podstawowym celem projektu jest nauka języka polskiego obcokrajowców mieszkających w Warszawie opierająca się na zbiorach bibliotecznych. Partnerem merytorycznym projektu jest Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców „Polonicum” Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 2017–2019 w aktywnościach proponowanych w ramach projektu (lekcje, warsztaty, gry i koncerty) wzięło udział 737 obcokrajowców z całego świata.

⁵ Lekcje biblioteczne. W: *Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie* [online]. [Dostęp 5.02.2020]. Dostępny w: <https://www.biblioteka.tarnow.pl/lekcje-biblioteczne>.

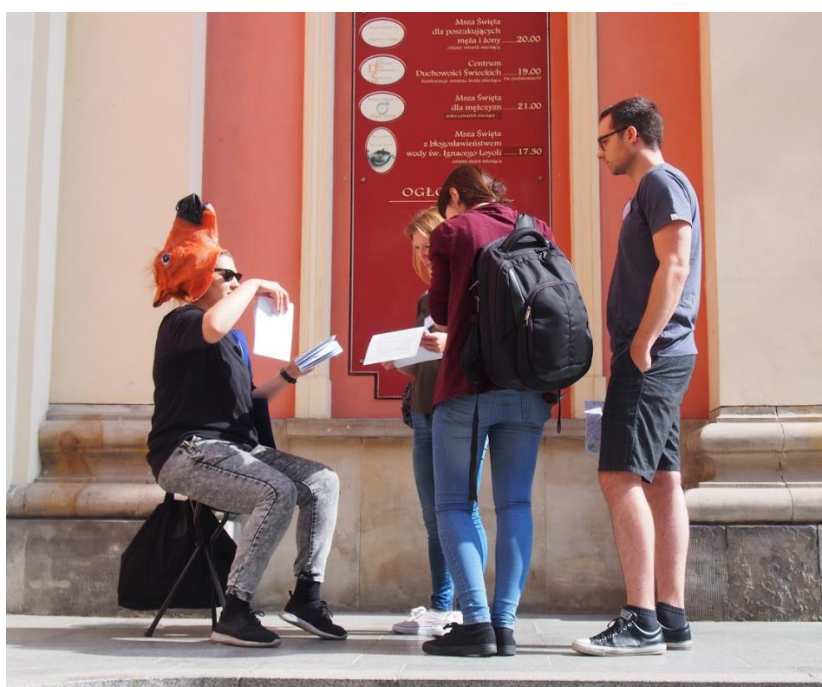
⁶ Lekcja muzealna. W: *Muzeum Narodowe w Szczecinie* [online]. [Dostęp 5.02.2020]. Dostępny w: <https://muzeum.szczecin.pl/edukacja/oferta-dla-szkol-i-przedszkoli/71-lekcje-muzealne.html>.

⁷ ŻAK-CAPLOT, K. *Projekt Muzeum Warszawy "Warszawa dla średnio zaawansowanych", czyli edukacja muzealna w służbie nauczaniu języków obcych i wymiany doświadczeń kulturowych* [online]. [Dostęp 2.04.2020]. Dostępny w: <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/projekt-muzeum-warszawy-warszawa-dla-srednio-zaawansowanych-czyli-edukacja-muzealna-w-sluzbie>.

Il. 3. Lekcja przedmiotowo-językowa prowadzona przez bibliotekarza z wykorzystaniem wystawy czasowej Muzeum Warszawy „Spółdzielnia ORNO. Biżuteria”
Fot. A. Krzysztofik.

Głównym wyróżnikiem lekcji prowadzonych metodą przedmiotowo-językową oraz językowych gier muzealnych i miejskich realizowanych w ramach projektu jest przeprowadzanie poszczególnych aktywności na stałych i tymczasowych wystawach, na Rynku Starego Miasta oraz kojarzenie tekstów literackich i źródłowych z eksponatami na nich prezentowanymi.

Il. 4. Gra miejska „Na tropie warszawskiej legendy” przygotowana przez Bibliotekę Muzeum Warszawy w ramach Letniej Szkoły Języka i Kultury Polskiej Polonicum Uniwersytetu Warszawskiego
Fot. K. Żák-Caplot.

Ważnym elementem zajęć jest tekst pisany, jego zrozumienie i interpretacja. Ponieważ biblioteka funkcjonuje w muzeum o profilu warszawianistycznym, które dodatkowo ma swoją siedzibę przy stołecznym Rynku Starego Miasta, wiele aktywności oparto na odpowiednio zaadaptowanych fragmentach wybranych warszawskich legend. W wyniku kilkuletnich doświadczeń pracy z tego typu literaturą, zdobytych w ramach zajęć z obcokrajowcami posługującymi się polszczyzną na różnych poziomach językowych, powstała publikacja *Legendy Starego Miasta w Warszawie. Wybór tekstów do nauki języka polskiego jako obcego z ćwiczeniami*⁸.

Zajęcia przygotowywane są w porozumieniu z lektorami grup. Omawiana jest dynamika grupy, ustalany jej poziom językowy, narodowość, wiek i zainteresowania uczestników, materiał leksykalny i gramatyczny, który już znają, zakres zagadnień, z którym zapoznają się w bibliotece i muzeum. Dzięki tej wiedzy powstają w pełni spersonalizowane i niepowtarzalne zajęcia edukacyjne, dostosowane do potrzeb i oczekiwań ich uczestników.

Il. 5. Statuetka i dyplom European Language Label 2019
Fot. A. Szałas.

Projekt wraz z książką zostały wyróżnione prestiżową nagrodą Komisji Europejskiej European Language Label 2019 za jakość i innowacyjność w nauczaniu języków obcych.

Il. 6. Zajęcia dla dzieci i młodzieży w ramach projektu „Warszawa dla początkujących”
Fot. K. Żák-Caplot.

⁸ ŻÁK-CAPLOT, K. *Legendy Starego Miasta w Warszawie. Wybór tekstów do nauki języka polskiego jako obcego z ćwiczeniami*. Warszawa: Muzeum Warszawy, 2019. ISBN 978-83-65777-71-3.

Do idei nauczania języka i kultury polskiej w oparciu o biblioteczne źródła informacji oraz wystawy muzealne nawiązuje również projekt „**Warszawa dla początkujących**”⁹, stworzony przez Bibliotekę Muzeum Warszawy wraz z Muzeum Drukarstwa i Fundacją Ocalenie na początku roku 2020. Obcokrajowcy w wieku szkolnym uczą się w bibliotece muzealnej i zwiedzają wystawę stałą „Rzeczy warszawskie”, rozwiązując zadania i dyskutując na różne tematy. Poznają historię, kulturę i język polski, literaturę varsavianistyczną oraz zaznajamiają z wybranymi zagadnieniami związanymi z kulturą i historią książki w ogóle.

Dzięki współpracy z Muzeum Drukarstwa zagadnienia teoretyczne, omawiane w bibliotece i na wystawie, realizowane w są również w praktyce. W ramach rodzinnych warsztatów dzieci i młodzież wraz z rodzicami projektują i zdobią swoje własne książki, pocztówki i grafiki.

2. Cena

Korzystanie z oferty biblioteki jest ustawowo bezpłatne, tzn. że biblioteka jako przedsiębiorstwo ma charakter niedochodowy¹⁰. Jej niekomercyjny charakter jest następstwem nie tylko regulacji prawnych, lecz również, a może nawet przede wszystkim, [...] *wielowiekowej praktyki, która w rezultacie przyczyniła się do wypracowania niekomercyjnej koncepcji bibliotekarstwa. Brak zysku nie oznacza braku pożytku. Pożytek, czyli zysk społeczny, występuje w postaci: lepszej wiedzy społeczeństwa, większych umiejętności, wyższej sprawności intelektualnej, godziwszej rozrywki i pełniejszego zaspokojenia oczekiwań substytutywnych*¹¹.

Od 2016 r. każde muzeum prowadzi natomiast działalność gospodarczą i jest czynnym płatnikiem podatku VAT. Zwolnienia z opłat podlegają ściśle określonym regułom. Lekcje i warsztaty prowadzone w muzeach mają wyznaczone zarządzeniem dyrekcji ceny. Automatycznie są więc płatne także lekcje biblioteczne prowadzone w muzeum. Konieczność ustanowienia cen bardzo komplikuje sytuację edukacji w bibliotekach muzealnych, która musi konkurować nie tylko z bezpłatną ofertą innych bibliotek oraz płatną muzeów, lecz również nierzadko z lekcjami muzealnymi oferowanymi przez swoje macierzyste muzeum. Zajęcia biblioteczne w muzeum muszą być zatem bardzo atrakcyjne, unikalne i dobrze zareklamowane wśród docelowych klientów. Powinny się również wyróżniać pewną wartością dodaną, której użytkownicy nie znajdą gdzie indziej.

W tym duchu są projektowane i realizowane muzealne lekcje biblioteczne organizowane przez Bibliotekę Muzeum Warszawy od roku 2018. W latach 2018–2019 przeprowadzono 36 lekcji, w których uczestniczyło 714 uczniów wraz z nauczycielami. Związane są przede wszystkim z tematyką Warszawy, jej historii, zabytków („Warszawa z dziecięcej wyobraźni”), literaturą i kulturą książki („Spotkania z książką”), prowadzi się także lekcje i warsztaty odnoszące się do zabytkowych malowideł znajdujących się na ścianach czytelnicy („Freski, kreski, humoreski...”).

⁹ ŻÁK-CAPLOT, K. „Warszawa dla początkujących”, czyli czego rodzice nie zrobią dla dzieci! [online]. [Dostęp 2.04.2020]. Dostępny w: <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/warszawa-dla-poczatkujacych-czyli-czego-rodzice-nie-zrobia-dla-dzieci>.

¹⁰ TARKA, M. Public relations w bibliotece. *Biuletyn EBIB* [online]. 2007 nr 3. [Dostęp 5.02.2020]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://www.ebib.pl/2007/84/a.php?tarka>.

¹¹ WOJCIECHOWSKI, J. *Organizacja i zarządzanie w bibliotekach*. Warszawa: PWN, 1998, s. 176. ISBN 8301124326..

Il. 7. Lekcja biblioteczna „Freski, kreski, humoreski”
Fot. A. Weselińska.

W 2020 r. oferta została poszerzona o lekcje wyjazdowe („Witaj Warszawo!”), w ramach których bibliotekarze planują odwiedzać szkoły oraz biblioteki i na miejscu prowadzić biblioteczno-warszawianistyczne warsztaty, obecna sytuacja może jednak na to nie pozwolić. Dlatego też rozpoczęto przygotowania do lekcji bibliotecznych online.

Ciekawą i nieczęsto spotykaną propozycją jest lekcja „Biblioteka na życzenie”, czyli zajęcia na dowolnie wybrany temat związany z Warszawą w oparciu o książkę jako motyw przewodni. Przed przygotowaniem scenariusza bibliotekarz rozmawia z nauczycielem, poznaje potrzeby grupy oraz ustala literaturę wykorzystywaną w ramach późniejszych zajęć. Wysoki stopień personalizacji to jeden z elementów wyróżniających lekcje Biblioteki Muzeum Warszawy od innych aktywności prowadzonych w muzeum, które w małym stopniu mogą odbiegać od założonych scenariuszy. Jest to spowodowane z jednej strony możliwością poświęcenia większej ilości czasu na przygotowanie zajęć (jest ich mniej niż regularnych lekcji muzealnych, a wszystkie źródła informacji znajdują się w posiadaniu bibliotecznego edukatora), z drugiej wypływa też z naturalnej elastyczności współczesnych bibliotekarzy w dostosowywaniu oferty usług do potrzeb użytkowników.

Podczas spotkań wykorzystywane są różne techniki pracy z dziećmi i młodzieżą, skupiające się wokół aktywnego poznawania zagadnień (udział w quizach, głośne czytanie, wspólne tworzenie książek, malowanie ilustracji do tekstu, gry muzealne i miejskie) oraz narzędzia takie, jak tablice multimedialne, tablice magnetyczne, puzzle, pomoce dydaktyczne wykonane z drewna, stare widokówki itp. Dzięki bliskiemu sąsiedztwu Działu Edukacji oraz Centrum Interpretacji Zabytku, prowadzącego edukację dotyczącą dziedzictwa materialnego i niematerialnego, często na lekcjach wykorzystywane są rekwizyty stosowane prymarnie na zajęciach muzealnych.

Zajęcia odbywają nie tylko w czytelni, ale również w magazynach bibliotecznych oraz na wystawach muzealnych. Na lekcje przychodzą uczniowie z różnorodnych szkół, także z oddziałami integracyjnymi.

3. Miejsce

Dzięki funkcjonowaniu w ramach macierzystego muzeum, biblioteki muzealne mają nieskończone wręcz możliwości w doborze formy zajęć, które mogą się odbywać nie tylko w czytelni lub magazynach, lecz często sięgają stałych i czasowych wystaw. Atrakcyjność lekcji, warsztatów, gier czy wykładów podnosi stała obecność muzealnych ekspertów, czyli kuratorów i naukowców, którzy (przynajmniej w przypadku Muzeum Warszawy) chętnie biorą w nich udział. Nie mniej ważnym czynnikiem jest również fakt, że zaproszenie takiego gościa nie wiąże się z dodatkowymi kosztami, ponieważ zarówno historycy sztuki, jak i pracownicy działów badawczych są zatrudnieni w tej samej instytucji.

Ważną częścią prezentowanych wcześniej zajęć bibliotecznych jest zwiedzanie biblioteki, demonstracja sposobów korzystania ze zbiorów i innych źródeł informacji. Często również towarzyszy temu wizyta w magazynach i przestrzeniach na co dzień niedostępnych czytelnikom. Dzięki tym aktywnościom uczestnicy lekcji dowiadują się, jak w praktyce wygląda zamawianie książek oraz specyfika pracy bibliotekarzy.

Il. 8. Lekcja biblioteczna „Spotkania z książką” – w magazynach Biblioteki Muzeum Warszawy
Fot. A. Weselińska.

Tego typu aktywności są natomiast rzadkością w edukacji muzealnej. Fakt, że w magazynach zbiorów znajdują się niezwykle cenne eksponaty, a warunki środowiskowe nie powinny być naruszane, odwiedziny w takim miejscu ograniczane są do minimum i towarzyszą im odpowiednie procedury i formalności.

4. Public relations, czyli rola uczestnika w kształtowaniu oferty edukacyjnej bibliotek i muzeów

Ponieważ jednym z podstawowych źródeł informacji stał się internet (mamy tu na myśli m.in. bazy danych czy biblioteki cyfrowe), na przełomie XX i XXI w. zmieniły się wymagania czytelników wobec usług i działalności edukacyjnej bibliotek. Biblioteki musiały bardzo szybko przestawić się i zacząć funkcjonować w nowej wirtualnej rzeczywistości. W latach 90. bibliotekarze pisali już o wirtualnej

rzeczywistości wkraczającej do ich bibliotek¹², w 2002 r. powstał NUKAT, a pojęcie biblioteki hybrydowej funkcjonuje w polskim bibliotekarstwie od początku XXI wieku¹³. Dziś słowo „wirtualny” w aspekcie bibliotecznym odnosi się do okularów czy aplikacji WR. O rozszerzonej rzeczywistości myśli się już w kontekście projektowania usług informacyjnych¹⁴.

W Polsce tego typu „wirtualnych postulatów” przez długi czas nie artykułowano w stosunku do muzeów. Dopiero ostatnie lata przyniosły spektakularne rewitalizacje (np. Muzeum Śląskie, Muzeum Warszawy¹⁵) czy inwestycje w nowe muzea z powodzeniem funkcjonujące w świecie wirtualnym. Instytucje zaczynają wdrażać e-katalogi zbiorów¹⁶, przygotowują tematyczne aplikacje czy wirtualne ścieżki edukacyjne lub przewodniki¹⁷. Nadal nie jest to jednak krajowym standardem muzealnym, a liczby pobrań tego typu narzędzi dalekie są od ideału¹⁸.

Biblioteki dużo szybciej i elastyczniej odpowiadają na różnorodne zapotrzebowania czytelników i w miarę swoich możliwości dostosowują się do ich potrzeb. Dzieje się tak, ponieważ bibliotekarze na co dzień obcują z czytelnikami, dyskutują i poznają ich opinie na wiele różnych tematów. Bibliotekarzom łatwiej jest również dostrzec nie tylko tych, którzy regularnie odwiedzają ich czytelnię, ale także zauważyć, kogo w niej brakuje. Problem frekwencji jest szczególnie dotkliwy dla bibliotek muzealnych, gdyż świadomość społeczeństwa, również tego bibliotekarskiego, na temat ich istnienia i działalności jest zbyt mała. Często skryte gdzieś w korytarzach muzealnych czy strefach „tylko dla personelu”, z ograniczonym dostępem do mediów społecznościowych macierzystego muzeum nie są w stanie się przebić i dotrzeć do swoich przyszłych czytelników. Z tego powodu Biblioteka Muzeum Warszawy zdecydowała się trafić do nowych grup użytkowników, którymi są przede wszystkim uczniowie warszawskich szkół oraz ich nauczyciele. Uczyniła to za pomocą cyklicznego konkursu literackiego, tradycyjnie kończonego uroczystą galą z nagrodami, poczęstunkiem i zwiedzaniem wystaw muzealnych. W celu zebrania jak największej grupy uczestników bibliotekarz koordynujący konkurs skontaktował się mailowo i telefonicznie z warszawskimi i podwarszawskimi szkołami podstawowymi i ponadpodstawowymi, prezentując inicjatywę. Rozmawiał z nauczycielami i bibliotekarzami szkolnymi. Od 2016 r. w konkursie wzięło udział łącznie 814 uczniów z krajowych i polskich szkół za granicą.

¹² GORCZYCA-CHMIELEWSKA, E. Biblioteka wirtualna – wizja czy rzeczywistość. *Przegląd Biblioteczny* 1996, nr 2/3, s. 117–131. ISSN 0033-202X.

¹³ PIOTROWICZ, G. Model hybrydowy współczesnej biblioteki akademickiej. W: *I Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej pod tytułem "Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej"*, Łódź, 23-25 czerwca 2004 r. [online]. [Dostęp 27.05.2020]. Dostępny w: <http://bg.p.lodz.pl/images/PDF/piotrowicz.pdf>.

¹⁴ WÓJCIK, M. *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek*. Kraków: WUJ, 2019. ISBN 978-83-233-4549-7.

¹⁵ *Muzeum OdNowa. Modernizacja kamienic Muzeum Warszawy 2015–2018*. Warszawa: Muzeum Warszawy, 2018. ISBN 9788365777591.

¹⁶ *Internetowe katalogi zbiorów polskich muzeów* [online]. [Dostęp 7.02.2020]. Dostępny w: <https://nimos.pl/baza-wiedzy/bazy-danych/katalogi-zbiorow-muzeow/katalogi-zbiorow-polskich-muzeow>; *Katalog Zbiorów Muzeum Warszawy* [online]. [Dostęp 7.02.2020]. Dostępny w: <https://ekatalog.muzeumwarszawy.pl/pl/>.

¹⁷ *Wirtualne Muzeum (Muzeum Powstania Warszawskiego)* [online]. [Dostęp 7.02.2020]. Dostępny w: <https://www.1944.pl/artukul/wirtualne-muzeum,4828.html>.

¹⁸ ROSSET, A., ZIELONKA, K. Aplikacje mobilne w muzeach. *Moda czy potrzeba? Muzealnictwo* 2006, s. 236–244. ISSN 0464-1086.

Il. 8. Wspólne zdjęcie laureatów III edycji Konkursu Literackiego Muzeum Warszawy
Fot. G. Kułakowska.

Biblioteka zachęcała do udziału na stronie internetowej Muzeum Warszawy oraz Facebooku. Nawiązała współpracę z „Kroniką Warszawy”, w której od 2019 r. publikowane są fragmenty zwycięskich utworów. Uczniowie pisali już legendy (2016), wiersze (2017, 2019), opowiadania (2018). Właśnie odbywa się piąta edycja konkursu pt. „Opowiem Ci o Warszawie”, w ramach której uczestnicy tworzą felietony. Ta edycja jest wyjątkowa, gdyż w pełni wirtualna, przypadła bowiem na okres, gdy z powodu pandemii COVID-19, uczestnicy konkursu oraz nauczyciele uczą się i pracują zdalnie.

Konkurs literacki pozwolił Bibliotece Muzeum Warszawy ugruntować swoją pozycję na warszawskiej mapie aktywnych placówek kultury. Nawiązano stałą współpracę z warszawskimi szkołami, korzystającymi od tego czasu z bibliotecznych lekcji muzealnych. Ponadto nauczyciele zaczęli korzystać z zasobów biblioteki przy tworzeniu własnych warszawianistycznych projektów edukacyjnych, a bibliotekarze znaleźli nowe pole działania i współpracy w postaci wolontariatów bibliotecznych.

Nawiązane i umocnione relacje ze szkołami, czyli klientami biblioteki, są podtrzymywane przez cały rok dzięki [podstronie biblioteki](#) na witrynie muzeum, aktywności w mediach społecznościowych oraz stałemu kontaktowi mailowemu z nauczycielami.

Aktywność popularyzatorska nie ogranicza się jednak tylko do standardowych działań w sieci. W roku 2016 biblioteka wyprodukowała audiobook ze zwycięskimi pracami konkursowymi, a w roku 2018 film reklamowy przygotowany przez jednego z laureatów konkursu literackiego¹⁹, nawiązujący do ściennych malowideł w czytelnicy.

¹⁹ NOSAL, J.K. *Wystarczy „Iskra”, czyli nocne życie Biblioteki Muzeum Warszawy* [online]. [Dostęp 6.04.2020]. Dostępny w: <https://muzeumwarszawy.pl/wystarczy-iskra-czyli-nocne-zycie-biblioteki-muzeum-warszawy/>.

Podsumowanie

Biblioteki muzealne są integralną częścią muzeum. Kiedyś stanowiły jedynie warsztat informacyjny pracowników naukowych, obecnie w nowoczesnych instytucjach są również wizytówką placówki, ważnym usługodawcą i, nierzadko, sposobem na przyciągnięcie dodatkowych grup użytkowników.

Ulokowanie biblioteki w muzeum ma oczywiście wiele pozytywnych stron i daje możliwości, których nie mają inne samodzielnie działające biblioteki. Są to przede wszystkim wspaniałe atrakcyjne otoczenie, wszelkie zasoby muzealne, pracownicy merytoryczni, którzy swoją wiedzą podnoszą poziom zajęć edukacyjnych, jak zawsze dostępni, często znani i nagradzani, ale także graficy, przygotowujący oprawę materiałów edukacyjnych, informatycy czy dział logistyczny.

Bi
blio
teka

Il. 9. Ekslibris Biblioteki Muzeum Warszawy
Projekt Anny Światłowskiej, graficzki Muzeum Warszawy.

Spójrzmy jednak nieco dalej. Jak biblioteki muzealne radzą sobie w wieku XXI, kiedy środowisko, w którym działają instytucje kultury, przechodzi diametralne przeobrażenia? Z jednej strony globalizacja oraz integracja europejska dają coraz większe możliwości dotarcia do odbiorców oraz pozyskania funduszy na działalność i zbiory. Z drugiej strony konieczność generowania zysków przy jednoczesnej silnej konkurencji ze strony pokrewnych instytucji kultury, proponujących często darmowe aktywności, oraz szerokiej oferty innego rodzaju spędzania wolnego czasu (języki obce, sport, wellness itp.) spowodowała, że walka o klienta docelowego jest wielopłaszczyznowa, a poprzeczka postawiona bardzo wysoko²⁰.

Biblioteki muzealne są więc w trudnej sytuacji, w której zostały zmuszone do pogodzenia dwóch pozornie sprzecznych tendencji. Z jednej strony prawo oraz realia, w których funkcjonują, wymagają, by ich oferta edukacyjna podążała za wymogami rynku: była płatna i konkurencyjna. Z drugiej natomiast biblioteki muzealne (będące w oczach ich użytkowników „zwykłymi bibliotekami”, a nie częścią organizacyjną muzeum, w którym przyszło im funkcjonować) muszą sprostać tradycyjnym oczekiwaniom czytelników, czyli być przede wszystkim otwartymi i użytecznymi społecznie, swoimi działaniami angażować poszczególne osoby i całe społeczności oraz realizować aktywności wspierające tworzenie warunków życia i rozwoju zgodnych z potrzebami i aspiracjami kulturowymi oraz

²⁰ WRÓBLEWSKI, Ł. Źródła i strategie osiągania przewagi konkurencyjnej w sferze kultury wysokiej na przykładzie działalności filharmonii. W: *Zarządzanie – Finanse – Ekonomia*. Katowice: Akademia Ekonomiczna, 2007, s. 457–465. ISBN 9788372468307.

cywilizacyjnymi obywateli²¹. Nie wolno również zapominać o wymaganiach stawianych bibliotekom przez statuty ich macierzystych muzeów, nakładające na nie m.in. obowiązki popularyzacji wiedzy o regionie lub tematyce zbiorów muzealnych, aktywnego udziału w Nocy Muzeów oraz innych wydarzeniach muzealnych.

W ciągu czterech lat pracownikom Biblioteki Muzeum Warszawy udało się stworzyć nowy model funkcjonowania. Zadanie umożliwiła rewitalizacja muzeum, na którym skorzystała także biblioteka. Powstała nowa przestrzeń magazynowa, miejsca do nauki/czytania i prowadzenia zajęć edukacyjnych. Wszystko to ułatwiło podjęcie starań o zmianę oblicza biblioteki i wprowadzenie jej w zupełnie nowy świat rynkowej konkurencji.

Poprzez przedstawione aktywności Biblioteka Muzeum Warszawy stara się wyjść naprzeciw zmieniającej się rzeczywistości oraz roli muzeum przy jednoczesnym zachowaniu podstawowych wartości bibliotecznych oraz pełnej otwartości na użytkownika i jego potrzeby. Bibliotekarze sami kreują zmiany zachodzące w interesujących ich obszarach. Wszystkie działania zmierzają w stronę stworzenia wysokiej jakości oferty edukacyjnej, aktywnej promocji biblioteki i przyciągnięcia do niej jak największej większej liczby czytelników. Dzięki działalności w odmiennej charakterem instytucji kultury Biblioteka Muzeum Warszawy ma możliwość tworzenia projektów, których nikt wcześniej nie kojarzył z działalnością muzealnej biblioteki.

Podsumowując, należałoby odpowiedzieć na postawione na początku niniejszego artykułu pytanie, czy biblioteki muzealne są w stanie odnaleźć się w obecnej sytuacji rynkowej. Patrząc na doświadczenia Biblioteki Muzeum Warszawy, autorki odpowiadają, że TAK, jednocześnie szybko zastrzegając, że bez wsparcia i środków przeznaczonych na ten cel przez macierzyste muzeum byłoby to niemożliwe.

Nie mając nadziei na zmianę regulacji prawnych i uznanie bibliotek muzealnych za placówki działające na takich samych zasadach jak biblioteki należące do krajowej sieci bibliotecznej (m.in. możliwość niepłatnego wstępu oraz oferowania darmowych aktywności edukacyjnych)²², biblioteki muzealne w pełni zależą od wsparcia i zrozumienia bibliotecznej specyfiki działania przez ich własne muzea. Od tej współpracy zależy przyszły sukces bibliotek, który jest jednocześnie sukcesem samych muzeów.

Bibliografia:

1. GORCZYCA-CHMIELEWSKA, E. Biblioteka wirtualna – wizja czy rzeczywistość. *Przegląd Biblioteczny* 1996, nr 2/3, s. 117–131. ISSN 0033-202X.
2. KOZŁOWSKA, A. Edukacja literacka. Projekt lekcji bibliotecznych dla uczniów gimnazjum w bibliotece pedagogicznej. *Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne* [online]. 2014, t. 2, s. 73–90. [Dostęp 5.02.2020]. Dostępny w: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/36143>.
3. KRZYŻANOWSKA, M. *Marketing usług organizacji niekomercyjnych*. Warszawa: Wydaw. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 2000. ISBN 8386846453.

²¹ KRZYŻANOWSKA, M. *Marketing usług organizacji niekomercyjnych*. Warszawa: Wydaw. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 2000. ISBN 8386846453.

²² ŻÁK-CAPLOT, K. An unexplored Phenomenon on the Border of Two Worlds. An Introduction to the Issue of Museum Libraries in Poland. *Przegląd Biblioteczny*, Special Issue 2019, s. 50–65. ISSN 0033-202X.

4. Lekcja muzealna. W: *Muzeum Narodowe w Szczecinie* [online]. [Dostęp 5.02.2020]. Dostępny w: <https://muzeum.szczecin.pl/edukacja/oferta-dla-szkol-i-przedszkoli/71-lekcje-muzealne.html>.
5. Lekcje biblioteczne. W: *Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie* [online]. [Dostęp 5.02.2020]. Dostępny w: <https://www.biblioteka.tarnow.pl/lekcje-biblioteczne>.
6. MUSZNICKI, B. Marketing edukacyjny. W: Pator, R. (red.). *Autorytety w rozwoju młodych pracowników nauki*. Łódź: Społeczna Akademia Nauk, 2013, s. 125–136. ISBN 978-83-62916-67-2.
7. NOSAL, J.K. *Wystarczy „Iskra”, czyli nocne życie Biblioteki Muzeum Warszawy* [online]. [Dostęp 6.04.2020]. Dostępny w: <https://muzeumwarszawy.pl/wystarczy-iskra-czyli-nocne-zycie-biblioteki-muzeum-warszawy/>.
8. PIOTROWICZ, G. Model hybrydowy współczesnej biblioteki akademickiej. W: *I Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej pod tytułem "Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej"*, Łódź, 23-25 czerwca 2004 r. [online]. [Dostęp 27.05.2020]. Dostępny w: <http://bg.p.lodz.pl/images/PDF/piotrowicz.pdf>.
9. ROSSET, A., ZIELONKA, K. Aplikacje mobilne w muzeach. Moda czy potrzeba? *Muzealnictwo* 2006, s. 236–244. ISSN 0464-1086.
10. TARKA, M. Public relations w bibliotece. *Biuletyn EBIB* [online]. 2007 nr 3. [Dostęp 5.02.2020]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://www.ebib.pl/2007/84/a.php?tarka>.
11. WOJCIECHOWSKI, J. *Organizacja i zarządzanie w bibliotekach*. Warszawa: PWN, 1998. ISBN 8301124326.
12. WÓJCIK, M. *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek*. Kraków: WUJ, 2019. ISBN 978-83-233-4549-7.
13. WRÓBLEWSKI, Ł. Źródła i strategie osiągania przewagi konkurencyjnej w sferze kultury wysokiej na przykładzie działalności filharmonii. W: *Zarządzanie – finanse – ekonomia*. Katowice: Akademia Ekonomiczna, 2007, s. 457–465. ISBN 9788372468307.
14. ŻĄK-CAPLOT, K. „Warszawa dla początkujących”, czyli czego rodzice nie zrobią dla dzieci! [online]. [Dostęp 2.04.2020]. Dostępny w: <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/warszawa-dla-poczatkujacych-czyli-czego-rodzice-nie-zrobia-dla-dzieci>.
15. ŻĄK-CAPLOT, K. An unexplored Phenomenon on the Border of Two Worlds. An Introduction to the Issue of Museum Libraries in Poland. *Przegląd Biblioteczny*, Special Issue 2019, s. 50–65. ISSN 0033-202X.
16. ŻĄK-CAPLOT, K. *Legends of Old Warsaw. Selection of texts for the study of Polish language as a foreign language exercise*. Warszawa: Muzeum Warszawy, 2019. ISBN 978-83-65777-71-3.
17. ŻĄK-CAPLOT, K. *Projekt Muzeum Warszawy "Warszawa dla średnio zaawansowanych", czyli edukacja muzealna w służbie nauczaniu języków obcych i wymiany doświadczeń kulturowych* [online]. [Dostęp 2.04.2020]. Dostępny w: <https://epale.ec.europa.eu/pl/blog/projekt-muzeum-warszawy-warszawa-dla-średnio-zaawansowanych-czyli-edukacja-muzealna-w-służbie>.

KRZYSZTOFIK, A., ŻĄK-CAPLOT, K. Słów kilka o edukacji bibliotecznej w środowisku muzealnym na przykładzie Biblioteki Muzeum Warszawy. *Biuletyn EBIB* [online]. 2020, nr 3 (192), Biblioteki muzealne. [Dostęp 25.06.2020]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/677>.